

Шляхи Долі

КУПИТИ

Про книгу

«Шляхи Долі» — одна з 12 збірок новел О.Генрі, що їх видавництво «Богдан» запланувало до друку. Саме завдяки своїм оповіданням, у яких іскрометний гумор тісно переплітається з маленькими трагедіями, а їхнє закінчення неможливо передбачити, письменник і зажив світової слави.

О.ГЕНРІ

ШЛЯХИ ДОЛІ

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7809-2

О.ГЕНРІ

ROADS OF DESTINY

by

O.HENRY

О.ГЕНРІ

ШЛЯХИ ДОЛІ

Перекладено за виданням:

O.Henry. Roads of Destiny. —
Doubleday, Page & Company, 1918.

Переклад з англійської

Євгена Онуфрієнка

Ілюстрації

Олега Кіналя

«Шляхи Долі» — одна з 12 збірок новел О.Генрі,
що їх видавництво «Богдан» запланувало до друку.

Саме завдяки своїм оповіданням,

у яких іскрометний гумор тісно переплітається
з маленькими трагедіями, а їхнє закінчення
неможливо передбачити,
письменник і зажив світової слави.

I

ШЛЯХИ ДОЛІ

Чимало я ходив шляхів шукати —
Ген там, за ними — моє майбуття,
І вірне серце, і любов, і світлі путівці,
Чи ж не зведуть вони мене на манівці?
Чи зможу я спіймати, чи мушу занедбати
Тебе, о Доленько моя?
Невидані вірші Давида Міньйо

Пісня відлунала. Слова були Давидові, мелодія — народна. Товариство, що зібралося у корчмі за столом, щиросердо плескало в долоні, адже юний поет платив за вино. Один лиш нотар, Мосьє Папіно, похитав трохи головою на ті рядки, адже був він людиною ученою і з рештою товариства не пив.

Давид вийшов на сільську вулицю, і свіже нічне повітря звіяло винні випари з його голови. А тоді пригадав він сьогоднішню сварку з Івонною і те, що постановив собі цієї-таки ночі покинути дім та вирушити у широкий світ на пошуки слави та пошанівку.

— Коли мої вірші будуть у всіх на вустах, — жваво мовив він сам до себе, — отоді вона, певно, згадає усі ті прикрі слова, які сказала мені сьогодні.

Окрім гульвіс у корчмі, увесь сільський люд уже спочивав у своїх ліжках. Давид тихцем пробрався до своєї кімнатки у прихатку батьківської садиби та зібрав у в'язанку своє нечисленне вбрання. Почепивши той клунок на палицю, він завдав його собі на плече та вийшов на шлях, що вів із Вернуа.

Він проминув отару батькових овець, що скупчилися у загорожі, де їх залишали на ніч — овець, яких він пас щодня і які розбрідалися врізнобіч, поки він писав вірші на клаптиках паперу. Давид побачив,

що у вікні Івонни ще й досі горіло світло, і це несподіване видиво послабило його рішучість. Либонь, те світло у вікні означало, що зараз вона, невсипна, гірко розкаювалася та шкодувала про своє пересердя, і, може, зранку... Але ні! Він прийняв рішення. Таке місце, як Вернуа, було не для нього. Там жодна душа не розділяла його думок. Перед юнаком лежав шлях, що вів уперед, до долі та майбуття.

Верстав Давид свій шлях уже три льє¹ тьмяною, залитою світлом місяця рівниною, прямою, мов зорана плугатарем борозна. У селі вважали, що шлях цей веде, щонайменше, до Парижа; і, йдучи, поет шепотів сам до себе ймення цього міста. Ще ніколи досі не заходив Давид так далеко від Вернуа.

Ліве відгалуження

Отже, верстав Давид свій шлях уже три льє, аж тут пряма дорога стала заплутаною. Тут її прямохресно перетинав інший, ширший шлях. Давид постояв трохи, непевний, який шлях обрати, а тоді повернув ліворуч.

У пилюзі, що вкривала цей широкий гостинець, відкарбувалися сліди коліс, які залишив по собі якийсь повіз, що нещодавно тут проїхав. Десь за півгодини юнак, ідучи, пересвідчився в існуванні повозу, що залишив оті сліди, адже побачив громіздку карету, яка застрягла у трясовині, перетинаючи невеличкий струмок біля підніжжя крутого пагорба. Візник та фореїтори² щось вигукували та щосили смикали коней за вуздечки. На узбіччі гостинця стояли велетенський, вбраний у чорне чоловік та струнка пані, закутана у довгий легкий плащ.

Давид бачив, що старанням служників бракувало вправності. Юнак спокійно перебрав на себе керівництво їхніми трудами. Верхівців, що супроводжували карету, він напутив, аби вгамувалися і не галасували на коней, а ліпше доклали своїх сил до коліс. Тепер лиш один візник своїм знайомим тваринам голосом спонукав коней рухатися вперед; а сам Давид підважував дужим плечем задню частину карети, аж ось, за одним злагодженим поштовхом величезний повіз викотився на твердий ґрунт. Верхівці, що супроводжували карету, зайняли свої місця.

Ще якусь мить потому Давид стояв ні в сих ні в тих. Велетенський добродій махнув йому рукою.

— Сядеш до карети, — мовив він величним, як і він сам, голосом, що був, однак, пом'якшений вправлянням та звичкою. То був голос, якому належало підкорятися. Хай яким коротким було вагання юного поета, воно ще сильніше вкоротилося через повторену команду. Давидова нога стала на приступку. У темряві юнак нечітко побачив постать пані на задньому сидінні. Він уже було хотів усістися навпроти неї, коли це голос знову підкорив його своїй волі. — Ви сядете поруч із пані.

Добродій важко опустився на переднє сидіння. Карета просувалася пагорбом нагору. Пані безмовно зіщулилася у своєму кутку. Давид не міг визначити, стара вона чи молода, однак вишукані, м'які пахощі, що линули від її вбрання, розбурхали поетову уяву, і тепер він вірив, що під покривами таємниці ховається принадність. Це була пригода на кшталт тих, які він часто уявляв. Проте не мав він досі ключа до таємниці, адже, поки сидів поруч зі своїми непроникними супутниками, ніхто не промовив ані слова.

Десь за годину Давид побачив крізь вікно, що екіпаж перетинає вулицю якогось містечка. А тоді вони зупинилися перед зачиненим та темним будинком, і форејтор зійшов долі та заходився нетерпляче калатати у двері. Загратоване вікно нагорі широко відчинилося, й звідти вигулькнула голова у нічному ковпаку.

— Хто ви є й чого глибої ночі тривожите чесних людей? Мій дім зачинено. Бігме, година вже надто пізня, аби до мене прибукали прибуткові подорожні. Припиніть грюкати у двері й забирайтеся геть.

— Відчиняй, — голосно гаркнув форејтор, — відчиняй монсеньйорові маркізу де Бопертью.

— Ох! — скрикнув голос нагорі. — Десять тисяч вибачень, мій пане. Я ж бо не знав... година така пізня... зараз же відчиню двері, і весь дім до послуг мого пана.

Всередині почувся дзенькіт ланцюга та засува, і невдовзі двері розчахнулися. Тремтячи від холоду та поганих передчуттів, на порозі постав напівубраний господар заїзду «Срібний глечик» зі свічкою в руці.

Давид вийшов з карети слідом за маркізом.

— Допоможи пані, — велів той. Поет підкорився. Допмагаючи їй зійти, він відчув, як тремтіла її долонька. — До будинку, — пролунала наступна команда.

Кімната, до якої вони увійшли, виявилася довгою обідньою залою заїзду. На всю її довжину простягався чималий дубовий стіл. Велетенський добродій всівся у крісло коло ближнього краю стола. Пані опустилася в інше крісло попід стіною, і мала вона неймовірно втомлений вигляд. Давид стояв, міркуючи, як би то йому ліпше зараз піти та продовжити свій шлях.

— Мій пане, — сказав господар заїзду, вклоняючись аж до підлоги, — я-якби ж то я оч-чікував на таку честь, на вас би вже чекала гідна учта. М-м-маю вино, а ще холодну дичину, і м-м-може...

— Свічок, — мовив маркіз, розчепірівши у відповідному жесті пальці пухкої білої руки.

— Т-так, мій пане.

Він приніс півдюжини свічок, засвітив їх та розставив на столі.

— Може, мосьє зволить скуштувати бургундського — маю барильце...

— Свічок, — мовив мосьє, розчепірівши пальці.

— Безперечно... хутко... вже біжу, мій пане.

Ще дюжина засвічених свічок засяяла у залі. Велетенська масивна постать маркіза вцент переповнила собою його крісло. Він був вбраний у вишукані чорні шати від голови до п'ят, за винятком білосніжних рюшів на зап'ястках та жабо на шиї. Навіть руків'я та піхви його шпаги були чорні. Його обличчя випромінювало зневажливу погорду. Кінчики закручених догори вусів майже сягали його глузливих очей.

Пані сиділа непорушно, і аж тепер Давид помітив, що вона молода, і до того ж має зворушливу та чарівливу вроду. Розкотистий голос маркіза сполохав юнака і відірвав його від споглядання цієї самотньої принадності.

— Як тебе звати і яке твоє ремесло?

— Давид Мін'йо. Я поет.

Маркізові закручені вуса настовбурчилися ще ближче до очей.

— З чого ж ти живеш?

— На додачу я ще й вівчар; я пильнував батькову отару, — відповів Давид; він стояв з високо піднятою головою, але щоки його зашарілися.

— Тож слухай, пане вівчарю та поете, сієї ночі тобі трапилася на шляху неабияка удача. Ся пані — моя небога, мадемуазель Люсі де Варенн. Вона походить зі шляхетного роду і має за правом десять тисяч франків доходу щорічно. Щодо її принад, їх ти роздивися й сам. Якщо увесь цей перелік вдовольнить твоє вівчарське серце — скажи лиш слово — і вона стане твоєю дружиною. Не перепиняй мене. Сього вечора я привіз її до *château*³ графа де Вільмор, якому була обіцяна її рука. Зібралися гості; священник чекав; ось-ось мало відбутися її вінчання з людиною, що була рівною їй своїми статками та становищем у суспільстві. Натомість коло вівтаря ся молодиця, така тиха та покірлива, накинулася на мене, мов та леопардиця, звинуватила мене у всіх можливих жорстокостях та злочинах і просто перед ошелешеним священником зламала те слово, що я дав за неї. Я тут-таки заприсягнувся десятима тисячами дияволів, що вона конче вийде заміж, і то за першого-ліпшого, кого ми зустрінемо, покидаючи *château*, хай би то був принц, або вугляр, або ж злодій. Ти, вівчарю, трапився нам першим. Сієї-таки ночі мадемуазель мусить вийти заміж. Як не за тебе, то за іншого. Маєш десять хвилин, за цей час мусиш прийняти рішення. Не надокучай мені словами та запитаннями. Десять хвилин, вівчарю; і вони швидко спливають.

Маркіз голосно вистукував своїми білими пальцями по стільниці. Уся його постава свідчила, що він увесь закрився покровом очікування. Це було так, наче великий будинок зачинив свої двері та вікна перед тим, хто до нього наближався. Давид хотів був щось сказати, однак побачив те, як тримався цей велетенський чоловік, і язик його зупинився на півслові. Натомість юнак став поруч із кріслом панянки та вклонився.

— Мадемуазель, — промовив він, чудуючись, як легко линуть його слова перед такою витонченістю та красою. — Ви чули, як я казав, що був вівчарем. Але крім того, інколи мені здається, що маю схильність до поезії. Якщо й справді завдання поета полягає в тому, щоби обожнювати та плекати прекрасне, то нині ця моя схильність лише посилилась. Чим я можу вам прислужитися, мадемуазель?

Дівчина звела на нього погляд сухих та скорботних очей. Його щире й осяйне обличчя, споважніле від усвідомлення важливості цієї пригоди, його міцна й струнка статура та пливке співчуття, що струменіло з його блакитних очей, а може, ще й нагальна потреба

допомоги та доброти, у яких їй так довго відмовляли, — усе це зробило її сердечнішою, і раптом вона заплакала.

— Мосє, — мовила вона стиха, — скидається на те, що ви людина щира та добра. Сей добродій — мій дядько, брат мого батька, і єдиний мій родич. Він любив мою матір, а мене ненавидить, адже я дуже на неї схожа. Він перетворив моє життя на нескінченне страхіття. Я боюся самих лише його поглядів, і дотепер ще ніколи не наважувалася не підкоритися його волі. Але сієї ночі він хотів віддати мене заміж за чоловіка втричі старшого за мене. Даруйте мені, що я надокучаю вам сією розповіддю. Ви, звісно ж, відхилите ту безумну пропону, на яку він змушує вас пристати. Та принаймні дозвольте мені подякувати вам за ваші великодушні слова. Мені вже так давно не казали нічого подібного.

Та тепер щось більше за великодушність з'явилося у поетових очах. А він таки мусив бути поетом, адже нині геть забув про Івонну; ця нова, ніжна принадність полонила його своєю свіжістю та витонченістю. М'які пахощі, що линули від неї, сповнили його незнаними почуттями. Його ніжний погляд торкнувся її своїм теплом. До цього тепла вона спрагло схилилася.

— Лиш десять хвилин, — сказав Давид, — дано мені, аби здобути те, здобуттю чого я радо присвятив би роки. Не скажу, що жалію вас, мадемуазель; це було би неправдою — я кохаю вас. Не можу просити від вас любові, та дозвольте мені врятувати вас від цього лихого чоловіка, і, можливо, кохання прийде з часом. Гадаю, я маю майбуття; не довіку ж мені бути вівчарем. А наразі я усім своїм серцем ніжно вас кохатиму і робитиму ваше життя менш сумним. Чи довірите ви мені вашу долю, мадемуазель?

— Ох, і ви пожертвуєте собою через співчуття до мене!

— Через кохання. Час майже сплинув, мадемуазель.

— Ви пошкодуєте про се, і тоді зневажатимете мене.

— Я житиму лише для того, аби зробити вас щасливою, а себе — гідним вас.

Її ніжна долонька прокралася з-під плаща у його долоню.

— Я довірю вам своє життя, — прошепотіла вона. — А... а кохання... може бути не аж таким далеким, як ви гадаєте. Скажіть йому. Варто

лиш мені вибитися з-під влади цих його очей, і тоді, либонь, я забуду усе, що було.

Давид підійшов і став перед маркізом. Чорна постать поворухнулася, і глузливі очі зиркнули на великий годинник, що стояв у залі.

— Ще й дві хвилини лишилося. Вівчареві вистачило восьми хвилин, аби вирішити, чи брати собі за дружину наречену з такою красою та статками! Ну ж бо, вівчарю, кажи, чи згоден ти стати для мадемуазелі чоловіком?

— Мадемуазель, — відказав, гордовито випроставшись, Давид, — зробила мені честь, погодившись на прохання стати моєю дружиною.

— Оце вже точно сказано! — мовив маркіз. — Ви вже перетворюєтеся на дворянина, пане вівчарю. Зрештою, нашу мадемуазель могла спіткати й гірша доля. А зараз, покінчімо з усією сією справою так хутко, як лиш дозволять нам Церква та сам диявол!

Він голосно грюкнув по стільниці руків'ям шпаги. Увійшов господар заїзду: у нього тремтіли коліна і він приніс із собою ще свічок, сподіваючись передбачити забаганки великого пана.

— Сходи по священика, — сказав маркіз, — священика, тямиш? За десять хвилин приведи сюди священика, бо інакше...

Господар заїзду облишив свічки й мерщій кинувся бігти.

Прийшов священик, напівсонний та розкуйовджений. Він проголосив Давида Мін'йо та Люсі де Варенн чоловіком та дружиною, поклав до кишені червінець, якого кинув йому маркіз, та й почовгав назад у ніч.

— Вина, — звелів маркіз, розчепірівши свої лиховісні пальці у бік господаря.

— Наповни келихи — сказав він, коли вино принесли. Він підвівся і тепер стояв на чолі столу, височіючи у саяві свічок чорною горою злоби та пихи, і щось подібне на спомин старого кохання у його очах перетворилося на отруту, коли він дивився на свою небогу.

— Мос'є Мін'йо, — мовив маркіз, здіймаючи келих з вином, — випиймо, але спершу вислухайте те, що я вам скажу: ви взяли собі за дружину ту, що зробить ваше життя мерзенним і жалюгідним. Кров у її жилах — спадок чорної брехні та червоного безчестя. Вона принесе вам ганьбу та неспокій. Диявол вселився у неї, онде він, у її очах, у її шкірі, у її вустах, що не погребують навіть спокусити селянина. Ось

вам ваша запорука щасливого життя, мосьє поете. Пийте ваше вино. Нарешті я спекався вас, мадемуазель.

Маркіз випив. Тихенький журливий зойк зірвався з дівочих вуст, немов її зненацька поранили. Давид, тримаючи келих у руці, ступив три кроки вперед і тепер дивився маркізові просто у вічі. Зараз у його поведінці та поставі було дуже мало від вівчаря.

— Щойно, — спокійно мовив він, — ви зробили мені честь і назвали мене «мосьє». Отже, чи можу я сподіватися, що моє одруження з мадемуазеллю дещо наблизило мене бодай до — скажімо так — відображення вашого високого становища і дало мені право стати монсеньйорові рівнею в одній невеличкій справі, яку я замислив?

— Сподівайся, вівчарю, — зневажливо посміхнувся маркіз.

— Отже, — промовив Давид, вихлюпуючи вино зі свого келиха просто у презирливі очі, що кпили з нього, — можливо, ви принизитеся до того, щоб битися зі мною.

Лють вельможного пана вивергнулася назовні одним раптовим прокляттям, неначе сурма заревіла. Маркіз вихопив шпагу з її чорних піхов; він заволав до господаря, який сновигав залюю туди й назад:

— Шпагу сюди, шпагу цьому штурпакові! Він розвернувся до пані зі сміхом, від якого її серце похололо, й мовив: — Мадам, ви завдаєте мені на плечі чимало роботи. Схоже на те, що однієї і тієї самої ночі я мушу знайти вам чоловіка і зробити вас удовою.

— Я не тямлю у фехтуванні, — сказав Давид. Зізнаючись у цьому перед своєю дружиною, він зашарівся.

— Я не тямлю у фехтуванні, — передражнив маркіз. — То що ж, може, нам битися дубовими палицями, мов ті селяни? Агов, Франсуа, мої пістолі!

Форејтор пішов до карети та приніс із футлярів для зброї двійко блискучих пістолів, оздоблених карбованим сріблом. Маркіз штовхнув один із них стільницею до Давидової руки.

— Ставай по той бік столу, — крикнув він, — навіть вівчарі можуть тиснути на гачок. Небагацько ж їх удостоїлося честі померти від зброї де Бопертюї.

Вівчар та маркіз стали один навпроти одного з різних країв довгого столу. Господаря заїзду з жаху була пропасниця, він судомно хапав повітря та бурмотів, затинаючись:

— М-м-монсеньйоре, згляньтеся на Бога!.. не у моєму домі!.. не проливайте крові... це знищить мою справу...

Погляд маркіза, що віщував господареві біду, змусив його язик заціпеніти.

— Боягузе, — закричав володар Бопертюї, — якщо можеш, припини цокотіти своїми зубами бодай на час, достатній, аби дати нам знак починати.

Господар упав навколішки на підлогу. Йому відібрало мову. Ба навіть більше — він був неспроможний видати ані звуку. Та й досі здавалося, що він жестами благає про мир в ім'я його дому та його прибуткової справи.

— Я сама дам знак починати, — виразно мовила пані. Вона підійшла до Давида й солодко його поцілувала. Її очі яскраво виблискували, а її щоки розжевілися. Вона стала попід стіною, і двоє чоловіків за її відліком почали здійсмати свою зброю.

— *Un — deux — trois!*⁴

Два постріли пролунали так швидко один по одному, що свічки блимнули лиш раз. Маркіз стояв, посміхаючись, розчепірені пальці його лівиці спочивали на краю стільниці. Давид і досі стояв прямо, він спроквола повернув голову, шукаючи очима свою дружину. А тоді, мов убрання, що падає звідти, куди його повісили, він почав осуватися і впав на підлогу.

Тихо скрикнувши від жаху та відчаю, овдовіла молодиця підбігла та схилилася над ним. Вона відшукала його рану, а тоді звела очі, і в її погляді знову проступила дотеперішня бліда журба.

— Просто крізь серце, — прошепотіла вона. — Ох, його серце!

— Ходімо, — пролунав розкотистий голос маркіза. — Хутко до карети! Світанок не застане тебе під моєю опікою. Сієї ж таки ночі ти знову вийдеш заміж за живого чоловіка. Так, моя пані, ти вийдеш за наступного, на кого ми натрапимо дорогою, хай би то був розбійник з битого шляху або ж селянин. А як не зустрінемо нікого на шляху — то за селяка, що відчиняє мою браму. Хутко до карети!

Маркіз, невблаганний та велетенський, пані, знову закутана у таємницю свого плаща, форејтор, що ніс зброю — усі вийшли до карети, що чекала на них. Звук її громіздких коліс даленів і відбивався луною у селі, що мирно спало. В обідній залі «Срібного глечика»

знетямлений господар у відчаї ламав руки над тілом убитого поета, а вогники двадцяти чотирьох свічок танцювали та мерехтіли на столі.

Праве відгалуження

Отже, верстав Давид свій шлях уже три льє, аж тут пряма дорога стала заплутаною. Тут її прямохресно перетинав інший, ширший шлях. Давид постояв трохи, непевний, який шлях обрати, а тоді повернув праворуч.

Не відав він, куди приведе його той шлях, та юнак постановив собі, що вже тієї-таки ночі залишить Вернуа далеко позаду. Він попростував ще льє, а тоді пройшов повз великий *château*, у якому, судячи з усього, нещодавно приймали гостей. З кожнісінького вікна струменіло світло; а з-під величної кам'яної брами тягнувся візерунок, що його залишили у пилюзі колеса екіпажів, якими їхали гості.

Ще три льє далі, і Давид відчув утому. Він перепочив та трохи послав на ліжку зі основних гілок при дорозі. Відтак підвівся і знову рушив уперед недовідомим шляхом.

Ось так і мандрував він п'ять днів широким шляхом, спав на цілющих ложах Природи або ж у скиртах у селян, їв їхній чорний, гостинний хліб, напувався зі струмків або ж зі щедрої чаші зустрічного козія.

Врешті-решт він перейшов великий міст і ступив до усміхненого міста, яке знищило й коронувало більше поетів, ніж будь-яке інше місто у цілому світі. Юнакове дихання пришвидшилось, як почув він ту привітальну пісню, що напівголосно заспівав йому Париж — гомін голосів, стугін ніг та коліс.

Високо на піддашші старого будинку на вулиці Конті винайняв Давид житло, всівся на дерев'яному стільці та й поринув у складання віршів. Будинки на цій вулиці колись замешкували достойники та вищі верстви, та нині у них жили усі ті, хто йшов крок у крок із занепадом.

Будинки були високі та ще й досі мали децицію колишньої гідності, хай і поруйнованої часом, однак багато з них стояли пустою, і не було у них нічого, окрім порохняви та павуків. Ночами там чувся брязкіт сталі та крики бешкетників, що невгамовно блукали від корчми до корчми. Там, де колись мешкала шляхетність, нині жила лиш згіркла та груба нездержливість. Однак лиш там Давид відшукав собі житло, яке

міг дозволити його вбогий гаманець. І світло дня, і сяйво свічок заставляли його там за пером та папером.

Аж якось одного пообіддя він саме повертався з виправи у долішній світ, куди ходив на закупи. Юнак ніс додому хліб, сир та пляшку поганенького вина. На півшляху темними сходами нагору він зустрівся — чи, радше, зіштовхнувся, адже вона спочивала, стоячи на сходинці — з молодою жінкою, краса якої перевершувала навіть поетову уяву. Вона мала на собі розстібнутий вільний темний плащ, під сподом якого видніла пишна сукня. Її очі стрімко премінювалися від найменшого відтінку думки. Однієї миті вони були округлі та простодушні, мов дитячі, а іншої — вже довгасті та лукаві, мов очі циганки. Одна її рука трохи піднімала поділ сукні, відкриваючи черевичок на високому підборі — стрічки, що слугували йому за шнурівки, вільно звисали, розв'язані. Якою ж неземною вона була, як не годилося їй нахилитися, як личило їй причаровувати та повелівати! Певно, вона побачила, як Давид наближається, і зачекала там, аби він їй допоміг.

— Ох, уже нехай мосьє дарує мені те, що я загарбала сходи, але ж черевичок!.. неслухняний черевичок! Ой, леле! Усе ніяк не хоче лишатися зашнурованим. Ох! Чи *не* буде мосьє такий ласкавий?

Поетові пальці тремтіли, зав'язуючи ті норовливі стрічки. Відтак він уже ладен був утекти від небезпеки, яку становила її присутність, та її очі нараз стали довгастими й лукавими і спинили його. Він сперся на перила, учепившись пальцями у пляшку кислого вина.

— Ви були такі ласкаві, — сказала вона, усміхаючись. — Мосьє, певно, мешкає у цьому будинку?

— Так, мадам. Певно, що так, мадам.

— То, мабуть, на третьому поверсі?

— Ні, мадам. Вище.

Пані затріпотіла пальчиками у щонайбільш нетерплячому жесті.

— Перепрошую. Безперечно, це було нескромне запитання. Мосьє пробачить мені? Було б геть нечемно з мого боку розпитувати вас про те, де ви мешкаєте.

— Не кажіть так, мадам. Я живу на...

— Ні, ні, ні; не кажіть мені. Тепер я бачу, що припустилася помилки. Та не можу нічого вдіяти з тією цікавістю, що її відчуваю до цього

будинку та всього, що в ньому. Колись він був моїм домом. Я часто приходжу сюди для того лише, аби у мріях своїх знову потрапити до тих щасливих часів. Тож ви вже пробачте мені на тому, гаразд?

— То дозвольте мені сказати, що вам нема потреби вибачатися, — мовив поет, затинаючись. — Я живу на горішньому поверсі — у невеличкій кімнатці, там, де сходи повертають.

— У передній кімнаті? — запитала пані, схиляючи голову набік.

— У задній, мадам.

Пані зітхнула, немов відчувши полегкість.

— Що ж, мосьє, не затримуватиму вас довше, — сказала вона, і очі її знов були округлі та простодушні. — Добре дбайте про мій будинок. Ой, леле! Лиш спогади про нього лишилися мені нині. Адью, і прийміть мою щирю вдячність за вашу ласку.

І вона пішла, залишивши по собі лиш усмішку та ще слід солодких пахощів. Давид зійшов сходами нагору, неначе уві сні. Та сон минув, а усмішка та чарівливі пахощі залишилися з юнаком і, здається, так ніколи цілком і не полишили його. Панянка, про яку він не знав анічогісінько, наснажувала його писати вірші про чарівні очі, пісні про любов, що швидко спалахує, оди хвилястим пасмам волосся та сонети про черевички на струнких ніжках.

А він таки мусив бути поетом, адже нині геть забув про Івонну; ця нова, ніжна принадність полонила його своєю свіжістю та витонченістю. М'які пахощі, що линули від неї, сповнили його незнаними почуттями.

Однієї ночі у кімнаті на третьому поверсі цього ж таки будинку зібралося за столом товариство з трьох осіб. Все умеблювання кімнати складало три стільці, стіл та засвічена свічка на ньому. Одним з товариства був велетенський чоловік, вбраний у чорне. Його обличчя випромінювало зневажливу погорду. Кінчики закручених догори вусів майже сягали його глузливих очей. Другою була пані, молода та прекрасна, з очима, що могли бути округлими та простодушними, мов дитячі, або ж довгастими та лукавими, мов очі циганки, однак зараз були вони гострі та гордовиті, як очі змовників. Третім був діяльний чолов'яга, вояк, відважний та моторний провідник, який дихав вогнем та сталлю. Пані та здоровань у чорному звали його капітаном Деролем.

Цей чолов'яга грюкнув кулаком по стільниці й промовив, тамуючи лють:

— Сієї ж ночі. Сієї ночі, коли він вирушить на опівнічну месу. Я вже втомився від задумів, які так і залишаються марними словами. Мені вже остогидли ці умовні знаки, ці шифри, ці таємні сходини та інші нісенітниці. Будьмо чесними зрадниками. Якщо вже Франція має його спекатися, то нумо, убиймо його, не криючись, не полюймо на нього з тенетами та капканами. Сієї ночі, кажу я вам. І я підтверджую свої слова ділом. Я зроблю се власноруч. Сієї ж ночі, коли він вирушить на опівнічну месу.

Пані кинула на нього сердечний погляд. Жінка, хай навіть вона й повінчана із заколотом, схилилася перед такою нерозважливою відвагою. Здоровань смикнув себе за закручений догори вус.

— Мій дорогий капітане, — промовив від величним голосом, який пом'якшувала звичка, — сього разу я цілком з вами згоден. Дожидаючи, ми нічого не здобудемо. Серед палацової варти достатньо наших прибічників, щоби убезпечити наш задум.

— Сієї ночі, — повторив капітан Дероль, знову грюкнувши кулаком по стільниці. — Ви чули мене, маркізе; я зроблю се власноруч.

— Однак зараз, — мовив він стиха, — постає одне питання. Хтось має доставити послання нашим побратимам у палаці, а також подати знак, про який домовлялися. Наші найвірніші люди мають супроводжувати королівську карету. Який же то посланець зможе проникнути крізь південний вхід о такій порі? Там стоїть на чатах Рібуа; варто лише посланню потрапити до його рук — і далі все піде гаразд.

— Я відправлю послання, — сказала пані.

— Ви, графине? — мовив маркіз, здіймаючи брови. — Ваша відданість — видатна, і ми се знаємо, однак...

— Послухайте! — вигукнула пані, підводячись та спираючись руками на стільницю. — На піддашші цього будинку живе юнак із провінції, простодушний та лагідний, мов ті ягнятка, яких він там попасає. Двічі чи тричі стрічала я його на сходах. Я розпитала його, адже боялася, чи не мешкає він, бува, надто близько до кімнати, у якій ми з вами маємо звичку зустрічатися. Якщо захочу, він — мій. Він

пише вірші на своєму піддашші і, гадаю, марить про мене. Він зробить те, що я скажу. Він має доправити послання до палацу.

Маркіз підвівся зі свого стільця та вклонився.

— Ви не дозволили мені завершити речення, графине, — мовив він. — А я мав на думці сказати таке: «Ваша відданість — видатна, і ми се знаємо, однак ваш розум та ваші чари — незмірно видатніші».

А поки заколотники були такі заклопотані, Давид саме підправляв рядки, що їх він присвятив своїй *amorette d'escalier*⁵. Аж тут він почув, як у його двері хтось боязливо постукав. З неабияким трепетом відчинив він двері та уздрів на порозі її, що часто й важко дихала, як людина у розпачі, а очі її були широко розплющені та простодушні, мов у дитини.

— Мосьє, — видихнула вона, — я прийшла до вас, бо мене спіткало горе. Я вважаю вас людиною доброю та щирою, і не знаю більше нікого, до кого могла би звернутися по допомогу. О, як я летіла тими вулицями поміж отих страхітливих нечем-чоловіків! Мосьє, моя матінка помирає. Мій дядько — капітан варти у королівському палаці. Хтось мусить майнути туди, аби привести його. Чи можу я сподіватися...

— Мадемуазель, — перепинив її Давид, його очі аж сяяли від бажання їй прислужитися, — ваші надії правитимуть мені за крила. Розкажіть мені, як до нього дістатися.

Пані вклала йому у руку запечатаного листа.

— Рушайте до південної брами — південної брами, пам'ятайте — і скажіть вартовим, що стоять там на чатах: «Сокіл полишив гніздо». Вони пропустять вас, і ви рушите до південного входу до палацу. Там повторіть ці самі слова вартовим і віддайте цього листа чоловікові, який відкаже вам таке: «Нехай він нападає, коли зволить». Це — гасло, що його довірив мені мій дядько, адже в країні — неспокій, люди заміряються на життя короля, тож по тому, як посутеніє, без того гасла нікому не вільно увійти до палацу. Якщо ваша ласка, мосьє, віднесіть йому цього листа, аби моя матінка бодай побачила його, перш ніж навіки склепить свої очі.

— Покладіться на мене, — сказав Давид. — Та чи можу я дозволити вам самій вертатися додому тими вулицями, та ще й у таку пізню годину? Я...

— Ні, ні, ні — біжіть мерщій. Нині кожна мить — як коштовний самоцвіт. А колись, — мовила пані, і очі її стали довгасті та лукаві, як очі циганки, — я постараюся віддячити вам за вашу доброту.

Поет притис листа до грудей та кинувся сходами донизу. Коли він зник, пані повернулася до долішньої кімнати.

Промовисті брови маркіза мовчазно випитували у неї, що сталося на піддашші.

— Він побіг, — сказала вона. — Прудконогий та дурненький, мов одна з його овечок, він побіг доставити його.

Стіл знову задвигтів від удару кулака капітана Дероля.

— Боже праведний! — закричав він. — Таж я забув свої пістолі. А жодним іншим я не довіряю.

— Візьміть отсей, — мовив маркіз, витягаючи з-під споду свого плаща величну блискучу зброю, оздоблену карбованим сріблом. — Влучнішого пістоля годі шукати. Однак добре бережіть його, адже на ньому — мій герб, а на мене вже й так підозрюють. Щодо мене, то сієї ночі межі мною та Парижем мусить лежати чимало льє. Світанок застане мене у моєму *château*. Після вас, моя дорога графине.

Маркіз задмухав свічку. Щільно закутана у плащ пані та двійко добродіїв тихенько спустилися сходами та злилися з юрбою, що блукала вузенькими хідниками Рю Конті.

Давид поспішав. Коло південної брами королівського осідку на груди йому лягла алебарда, але її вістря тут-таки прибрали, коли юнак промовив слова: «Сокіл полишив гніздо».

— Проходь, братчику, — сказав вартовий, — та приспішишь.

На південних сходах палацу вартові рушили, аби його схопити, та знову-таки отой *mot de passe*⁶ зупинив їх, немов якесь заклинання. Один із них виступив наперед і вже почав був свою відповідь: «Нехай він нападає, коли...», аж раптом серед вартових зчинилася якась метушня. Чоловік із гострими очима та широкою вояцькою ходою протиснувся повз вартових та вихопив листа, що його Давид тримав у руці.

— Ходім зі мною, — мовив він і повів Давида до якоїсь великої зали. Там він зірвав печатку, розгорнув листа та прочитав його. А тоді підкликав до себе чоловіка в однострої, який свідчив, що чоловік

належав до мушкетерської старшини. Той саме проходив повз них із Давидом.

— Капітане Тетро, затримайте вартових з південного входу та південної брами й ув'язніть їх. А на їхнє місце поставте людей, яких знають за їхню відданість. — Давидові ж він мовив: — Ходім зі мною.

Він попровадив його коридором та передпокоюм, а тоді ввів до просторих покоїв, де у великому, оббитому шкірою кріслі похмуро сидів журливий чоловік у темному вбранні. Звертаючись до цього чоловіка, він промовив:

— Ваша величносте, я вже казав вам, що цей палац кишить зрадниками та нишпорками, мов та стічна труба — щурами. Ви ж, ваша величносте, вважали, що то все лиш моя уява. А ось цей чоловік проник до самісіньких ваших дверей, і то все завдяки сприянню цих зрадників. Він приніс листа, якого я встиг перехопити. А чоловіка цього я привів сюди, перед ваші очі, щоб ваша величність більше не вважали мою старанність надмірною.

— Я сам допитаю його, — мовив король, поворушившись у своєму кріслі. Він поглянув на Давида важкими очима, які затьмарювала непрозора полуда. Поет схилив коліно.

— Звідки ти? — запитав король.

— З села, яке зветься Вернуа, що у провінції Ер І Луар, ваша величносте.

— Що привело тебе до Парижа?

— Я... я хочу стати поетом, ваша величносте.

— Чим ти займався у Вернуа?

— Доглядав отару батькових овець.

Король знову поворушився, і цього разу полуда здійнялася з його очей.

— О! Серед полів!

— Так, ваша величносте.

— Ти жив серед полів; виходив у ранкову прохолоду та лежав у траві серед живоплотів. Отара розбрідалася схилом пагорба; ти напувався з живильного струмка; їв у холодку свій солодкий чорний хліб і, поза всяким сумнівом, слухав, як виспівують шпаки у гаю. Чи ж не так, вівчарю?

— Достеменно так, ваша величносте, — відповів Давид, зітхаючи, — а ще я слухав дзижчання бджілок понад квітами та ще, либонь, співи людей, що збирали виноград на пагорбі.

— Так, так, — мовив король, нетерпеливлячись, — либонь, і їх ти теж слухав, але що слухав шпаків — то вже певно. Вони ж так часто висвистували у гаю, чи не так?

— Ніде, ваша величносте, не виспівують вони так солодко, як у Ер І Луар. Якось я спробував виразити той їхній спів у одному зі своїх віршів.

— Чи зможеш пригадати ті вірші? — жваво запитав король. — Вже так давно я не чув шпаків. Якби хто правдиво відтворив їхній спів — то було би щось, що краще навіть за королівську владу. А надвечір ти заганняв овець до загорожі, а тоді сідав, серед миру та спокою, до свого селянського насущника. Чи зможеш пригадати ті вірші, вівчарю?

— Звучать вони ось так, ваша величносте, — сказав Давид із шанобливим завзяттям:

Лінивий вівчарю, поглянь, як маленькі
Ягнятка твої скачуть в луках між трав.
Поглянь, як на вітрі танцюють смереки,
Послухай, як Пан на сопілці заграв.
Послухай, як кличемо ми з верховіття,
Поглянь — на отару твою летимо.
То дай же нам вовни — гніздечка зігріти
На гілках дубових, де ми...

— Якщо ваша величність дозволить, — перепинив поета різкий голос, — я поставлю цьому віршомазові кілька запитань. Часу обмаль. Прошу пробачити мені, ваше величносте, якщо вас ображає моя тривога за вашу безпеку.

— Відданість герцога д'Омаль, — мовив король, — надто добре доведена, аби сприймати його дії за образу. — Він поринув у своє крісло, і полуда знову опустилася йому на очі.

— Насамперед, — мовив герцог, — я зачитаю вам того листа, що він приніс:

«Сієї ночі — річниця дофінової⁷ смерті. Якщо він вирушить, як зазвичай, на опівнічну месу, щоби помолитися за душу свого сина,

сокіл нападе на розі вулиці Еспланад. Якщо він матиме згаданий вище намір, поставте червоний світильник у вікні горішньої кімнати, що у південно-західному куті палацу, аби сокіл побачив і чигав».

— Селюче, — суворо мовив герцог, — ти чув ці слова. Хто намовив тебе принести цього листа?

— Пане герцог, — щиросердо попровадив Давид, — я розповім вам. Його дала мені пані. Вона сказала, що її мати нездужає і що цей лист приведе її дядька до материнської одрини. Я не розумію змісту цього листа, та ладен заприсягтися, що та пані — прекрасна та порядна.

— Опиши мені ту жінку, — наказав герцог, — і розкажи, як так сталося, що вона пошила тебе у дурні.

— Описати її! — промовив Давид, лагідно усміхаючись. — Воістину, ви наказуєте словам, аби вони творили чудеса. Що ж, вона сотворена зі сонячного саява та глибокої тіні. Вона струнка, мов та вільха, і рухається так само граційно. Її очі перемінюються, поки ви вдивляєтесь у них; зараз — округлі, а тоді — напівпримружені, немов те сонечко проглядає з-поміж двох хмаринок. Коли вона приходить — і самі небеса приходять з нею; коли вона йде — залишається лише хаос та запах квітів глоду. Вона заходила до мене на Рю Конті, будинок двадцять дев'ять.

— Це той будинок, — мовив герцог, обертаючись до короля, — за яким ми спостерігали. А тепер, завдяки поетовому мовленню, ми маємо портрет нечестивої графині Квебеда.

— Ваша величносте, пане герцог, — поважно мовив Давид. — Я маю надію, що мої жалюгідні слова не спричиняться до несправедливості. Я дивився тій пані у вічі. Я ладен присягтися власним життям, що вона — янгол, хай про що той лист.

Герцог пильно поглянув на нього.

— Що ж, я відправлю тебе це довести, — мовив він спроквола. — Ти, вбраний, як король, у його кареті, вирушиш нині на опівнічну месу. Чи згоден ти на таке випробування?

Давид посміхнувся.

— Я дивився їй у вічі, — мовив він. — Свій доказ я побачив там. Та якщо ви потребуєте інших підтверджень — дійте, як вам завгодно.

О пів на дванадцяту герцог д'Омаль власноруч поставив червоний світильник у південно-західному вікні палацу. За десять хвилин до

призначеного часу Давид, від маківки до п'ят убраний, як король, схиливши голову під плащем, звільна вийшов із королівських покоїв, спираючись на руку герцога, та попростував до карети, що вже чекала на них. Герцог допоміг йому піднятися та зачинив дверцята. Карета полетіла стрілою, стрімко долаючи шлях до катедри.

А у засідці в будинку на розі вулиці Еспланад уже чекали капітан Тетро та двадцяттеро його людей, готові кинутися на змовників, щойно ті з'являться.

Та скидалося на те, що з якоїсь причини змовники дещо змінили свої задуми. Коли королівська карета наблизилася до вулиці Кристофер, за квартал від вулиці Еспланад, з-за рогу раптово вигулькнув капітан Дероль зі своєю ватагою королевбивць та напав на екіпаж. Вартові, що охороняли карету, хоч і заскочені зненацька цим дочасним нападом, хутко зійшли долі та хоробро билися з нападниками. Гамір сутички привернув увагу загону капітана Тетро, і він зі своїми людьми мерщій побіг вулицею, поспішаючи на допомогу. Однак тим часом відчайдушний Дероль уже розчахнув дверцята королівської карети, притиснув пістоля до тіла темної постаті, що сиділа всередині, та вистрілив.

І ось підмога вірних короні вояків була вже поруч, а вулиця задзвеніла від криків та скреготу сталі, та перелякані коні понесли й помчали карету вулицею. А на подушках карети лежало мертве тіло бідолашного поета — удаваного короля, вбитого кулею з пістоля монсеньйора маркіза де Бопертюї.

Головний шлях

Отже, верстав Давид свій шлях уже три льє, аж тут пряма дорога стала заплутаною. Тут її прямохресно перетинав інший, шириший шлях. Давид постояв трохи, непевний, який шлях обрати, а тоді сів відпочити на узбіччі.

Не відав він, куди вели ці шляхи. Кожен з них, здавалося, простягався до широкого світу, сповненого можливостей та небезпек. А тоді, сидячи ось так, звернув він свій погляд на яскраву зірку, що її вони з Івонною називали своєю. Це спрямувало його думки до Івонни, і міркував юнак, чи не поквапився він, бува, зі своїм рішенням. Невже б то він мав залишити її та власний дім лише через те, що між

ним та дівчиною стали кілька прикрих слів, сказаних зопалу? Невже ж то кохання було таким крихким, що ревності — самі собою властивий доказ любові — могли його зруйнувати? Світанки завше загоюють ті легкі сердечні рани, що ввечері ще боліли. Він ще мав час повернутися додому, і жодна людина в усьому селі Вернуа, що досі солодко спало, ні про що би не відала. Його серце належало Івонні; і ген там, де він прожив усе своє життя, він міг писати свої вірші та знайти, врешті-решт, своє щастя.

Давид підвівся — нарешті він позбувся неспокою та тієї нестями, що вабила його пуститись у мандри. Він рішуче розвернувся й пішов назад тим самим шляхом, яким прийшов сюди. Допоки він дістався назад до Вернуа, його бажання блукати вже геть розвіялося. Давид пройшов повз загорожу з вівцями, і вони, почувши його припізнілі кроки, заметушилися й задріботіли, зігріваючи його серце цим знайомим та домашнім звуком. Він безгучно пробрався у свою кімнатку та влігся там, вдячний за те, що його ноги цієї ночі уникли мук нових доріг.

І як же добре знав він дівчаче серце! Наступного вечора Івонна була коло криниці ген за селом при дорозі, де зазвичай сходилася молодь, аби *cure*⁸ не потикав свого носа у чужі справи. Кутиком ока вона шукала Давида, хоча її стиснуті вуста здавалися невблаганними. Він помітив її погляд; безстрашно пішов назустріч тим вустам, витягнув з них слова каяття, а вже трохи згодом, коли вони верталися додому разом, поцілував.

Три місяці потому вони побралися. Давидів батько був розважливим та заможним ґаздою, і справи його процвітали. Він влаштував їм таке весілля, що про нього чули на три льє навкруги. Обох молодят у селі обожнювали. Вулицями простяглася хода, були танці на траві; а для розваги гостей з міста Дре привезли театр маріонеток та акробата.

За рік Давидів батько помер. Вівці та садиба перейшли юнакові. А на додачу він уже мав найвродливішу та найхазяйновитішу дружину в усьому селі. Івонніні цеберка для молока та мосяжні казанки так яскраво сяяли на сонці — йой! — вони просто-таки засліплювали вас, коли ви проходили повз їхню господу. Та варто було вам поглянути на її обійстя, бо ж її квітники були такі охайні та веселі, що тут-таки відновлювали ваш зір. А ще ви могли чути, як вона співає, ах, як той

спів линув удалечінь, аж ген до роздвоєного каштана понад кузнею П'єра Грюно.

Та настав день, коли Давид витягнув папір із давно вже зачиненої шухляди й заходився гризти олівець. Знову прийшла весна й торкнулася його серця. А він таки мусив бути поетом, адже нині геть забув про Івонну. Ця нова, ніжна принадність землі полонила його своїми відьомськими чарами та витонченістю. Пахощі її лісів та лук якось дивно його зворушили. Щодня він виходив зі своєю отарою, а ввечері безпечно вертав її додому. Та зараз він простягнувся попід живоплотом і припасовував слова одне до одного на клаптиках паперу. Вівці відбивалися від отари, і вовки, збагнувши, що складні вірші — запорука легкої баранини, дедалі частіше наважувалися виходити з лісу та цупити Давидових ягнят.

Запас Давидових віршів дедалі більшав, а його отара дедалі меншала. Івоннині нюх та характер погострішали, а мова — погрубішала. Її цеберка та казанки потьмянішали, натомість їхній блиск передався її очам. Вона дорікала поетові, що через його недбальство отара зменшується, що він накликає лихо на їхню господу. Давид найняв малого хлопця, аби той стеріг овець, а сам зачинився у горішній кімнатці своєї садиби та й писав нові й нові вірші. А хлопчина той був поетом від природи, та не був він, на жаль, обдарований умінням давати вихід своїм почуттям на папері, тож перебував свій час, дрімаючи. Вовки ж часу не гаяли та й хутко довідалися, що сон і поезія — це майже одне й те саме; тож отара неухильно меншала. Натомість і без того вже лиха вдача Івонни так само неухильно псувалася. Часом вона стояла на обійсті та шпетила Давида крізь його високе вікно. І тоді вже ви могли її чути аж ген до роздвоєного каштана понад кузнею П'єра Грюно.

Мосьє Папіно, доброзичливий та мудрий старий нотар, що любив втручатися у чужі справи, зауважив цю незлагодку, як зауважував усе те, на що вказував його ніс. Він пішов до Давида, підкріпив себе чималою понюшкою тютюну, та й мовив:

— Друже Мін'йо, свого часу я скріпив печаткою свідоцтво про шлюб твого батька. І для мене буде справжнім горем, якщо, боронь Боже, я буду зобов'язаний засвідчити папери, що підтверджуватимуть банкрутство його сина. Але вже бачу, що на те вийде, якщо ти й далі

отак вестимеш справи. Кажу це як старий друг. А тепер послухай, що ще я маю сказати. Ти, як я помітив, кохаєшся в поезії. У місті Дремешкає мій друг, такий собі мосьє Бріль — Жорж Бріль. Він живе на невеличкому вільному клаптику простору у домі, по вінця повному книжок. Він — людина учена; щороку відвідує Париж; він і сам написав кілька книжок. Він може розповісти тобі, коли були збудовані катакомби, як люди дізналися назви зірок і чому кулик має довгий дзьоб. Сутність та форма поезії для нього так само зрозумілі, як для тебе зрозуміле мекання вівці. Я дам тобі листа до нього, а ти візьми із собою свої вірші і дай йому їх прочитати. Тоді ти знатимеш, чи варто тобі писати ще, а чи приділити усю увагу своїй дружині та власній справі.

— Напишіть листа, — сказав Давид, — шкода мені лише, що ви не сказали мені цього раніше.

Наступного ранку на світанні він уже був на шляху до Дре й тримав під пахвою дорогоцінний сувій зі своїми віршами. Опівдні він обтрусив куряву зі своїх ніг коло дверей мосьє Бріля. Той учений муж зламав печатку на листі мосьє Папіно та всотав його зміст крізь свої блискотливі окуляри, як сонце висушує воду. Він повів Давида до свого кабінету та посадовив на маленькому островці, зусібіч оточеному морем книжок.

Мосьє Бріль був сумлінною людиною. Він не відступив навіть перед огромом рукопису, що був завтовшки як випростаний палець та непоправно погнутий від згортання у сувій. Він розрівняв сувій на коліні та заходився читати. Він не нехтував нічим, він угризався у цю брилу, мов той хробак всередині горішка, що хоче дістатися до зернятка.

Тим часом Давид сидів, немов покинутий напризволяще на безлюдному острові, та здригався від бризок такого безміру літератури, що накочувався хвилями на його острівцець. Ті хвилі ревли у його вухах. А він не мав ані мапи, ані компаса, щоби мандрувати тим морем. «Певно, половина усіх людей у світі пише книжки», — міркував він.

Врешті-решт мосьє Бріль просвердлив ту брилу віршів до останнього аркуша. Він зняв свої окуляри та протер їх хустинкою.

— Чи добре почувається мій старий друг мосьє Папіно? — запитав він.

— Пречудово, — сказав Давид.

— Скільки ви маєте овець, мосьє Міньйо?

— Коли лічив їх учора — мав триста дев'яťох. Лиха доля у тієї отари. До цього числа вона скоротилася, а колись тих овечок було вісімсот п'ятдесят.

— Ви маєте дружину та дім, ви жили у затишку. Вівці принесли вам неабиякий достаток. Ви виходили з ними у поля й жили просто неба, споживали солодкий хліб втіхи. Все, що ви мали робити — це бути пильним та, сівши напівлежачи на лоні природи, слухати, як у гаю висвистують шпаки. Поки що все вірно?

— Так воно й було, — відказав Давид.

— Я прочитав усі ваші вірші, — провадив далі мосьє Бріль, і очі його блукали морем книжок, неначе виглядали, чи, бува, не даленіє там вітрило ген на небосхилі. — Погляньте он туди, за вікно, мосьє Міньйо; і скажіть-но мені, що ви бачите на тому дереві.

— Я бачу крука, — віповів Давид, поглянувши.

— Ось цей птах, — мовив мосьє Бріль, — допоможе мені впоратися з моїм обов'язком, перекладу-но я частину роботи на нього. Цей птах вам відомий, мосьє Міньйо, серед птаства він — справжній філософ. Він щасливий уже з того, що скоряється своїй долі. Жоден інший птах так не тішиться життям та не набиває таке повне воло, як він зі своїм примхливим оком та хвацькою ходою. Поля дають йому усе, чого він лише забажає. Не тужить він, що пір'я його не таке веселе, як у вивільги. А чи чули ви, мосьє Міньйо, той голос, який дала йому природа? Та чи соловейко бодай на дрібку щасливіший від нього, як ви гадаєте?

Давид звівся на ноги. Крук хрипко крумкнув за вікном.

— Щиро дякую, мосьє Бріль, — спроквола промовив Давид. — Отже, поміж усіх тих круків не було ще жодного соловейка?

— Я би такого не проґавив, — зітхнувши, мовив мосьє Бріль. — Я прочитав кожне слово. Живіть своєю поезією, чоловіче; не намагайтеся більше її писати.

— Дякую вам, — знову промовив Давид. — А зараз я вже вертатимусь назад, до своїх овець.

— Якщо зволите пообідати зі мною, — запропонував учений чоловік, — і постараетесь не засмучуватися, я докладно викладу вам свої міркування.

— Ні, — відказав поет. — Мушу вже повертатися у поля та крумкати на своїх овець.

Стомлено волочив свої ноги поет шляхом до Вернуа, і тримав він під пахвою свої вірші. Діставшись села, зайшов він до крамниці такого собі Циглера, єврея з Вірменії, який продавав усе, що траплялося йому до рук.

— Друже, — сказав Давид, — вовки з лісів мордують моїх овець, що пасуться на пагорбах. Мушу придбати якусь оружину, аби їх захистити. Чи можете мені щось запропонувати?

— Недобрий же то день для мене, друже Мінью, — сказав Циглер, — адже збагнув я, що мушу продати вам запівдурно зброю, яка вартує щонайменше вдсятеро більше. Лише минулого тижня купив я у мандрівного крамаря цілий віз різного добра, яке він роздобув на розпродажі, що його проводив королівський комісіонер. Роздпродували *château* та інше майно якогось великого пана — не знаю його титулу — якого відправили на заслання за змову проти короля. Маю я й чимало з його зброї на вибір. Ось цей пістоль — о, то зброя — гідна принца! — дістанеться вам, друже Мінью, лише за сорок франків, нехай уже я й втрачу десять франків на цій оборудці. Та, може, вам потрібна аркебуза⁹?..

— Цілком стане і пістоля, — сказав Давид, кидаючи гроші на прилавок. — Він наладований?

— Я наладую його, — мовив Циглер. — А ще за десять франків додам до нього запас пороху та куль.

Давид поклав пістоля за пазуху та попростував до своєї садиби. Івонни не було вдома. Останнім часом вона взяла за звичку вештатися по сусідках. Та у печі на кухні палахкотів вогонь. Давид відчинив дверцята та запхав свої вірші до печі, просто на жарини. Зайнявшись та спалахнувши, вони хрипко заспівали у димарі.

— Крукова пісня! — мовив поет.

Він піднявся до своєї кімнатки на піддашші та зачинив двері. Село було таке тихе, що безліч людей почула гуркіт величезного пістоля.

Вони усією юрбою кинулися туди, звідки пролунав звук, а тоді їхню увагу привернув дим із піддашшя, і вони побігли вгору сходами.

Чоловіки поклали поетове тіло на його ліжко та незграбно опорядили його, аби приховати подерте пір'я бідолашного чорного крука. Жінки невпинно гелґотіли, смакуючи змогу завзято висловлювати своє співчуття. Кілька з них побігли, аби розповісти новину Івонні.

Мосьє Папіно, чий ніс привів його до Давидової садиби одним із перших, підняв з підлоги зброю, оглянув її срібну оправу, і в ньому почали боротьбу змішані почуття — він мав вигляд водночас знавця та скорботного друга.

— Герб, — пояснив він, відвернувшись убік, до *curé*, — він має на собі герб монсеньйора маркіза де Бопертюї.

II

ХРАНИТЕЛЬ АКОЛАДИ¹⁰

Не останню вагу у «Банку Веймута» мав дядько Бушрод¹¹. Шістдесят років віддав дядько Бушрод вірній службі дому Веймутів як раб, служник та друг. Був дядько Бушрод кольору банківських меблів з червоного дерева — такий темний був він зовні; та душа його була білою, мов ті сторінки банківських книг обліку, яких ще не торкнулися чорнила. Неабияк втішений був би дядько Бушрод таким порівнянням, адже для нього єдиною установою, вартою згадки, був «Банк Веймута», у якому він був кимось середнім між брамником та генералісимусом.

Містечко Веймут розкинулося, сонне й тінисте, посеред невисоких передгір'я на схилах Південної долини. У Веймутвілі було три банки. Два з них були безнадійними та кепсько керованими установами, яким бракувало участі та престижу Веймута, аби надати їм такої ж слави. Третім був банк, яким керували Веймути та дядько Бушрод. У старому маєтку Веймутів — у будинку, мурованому з червоної цегли, з білими портиками, який траплявся вам на очі першим, коли ви повертали праворуч, перетнувши Кленовий струмок, прямуючи до міста — мешкали містер Роберт Веймут (голова банку), його овдовіла донька місіс Вессі — яку геть усі називали «міс Летті» — та двійко її дітей, Нен та Гай. А ще, на ділянці землі навколо будинку, у садибці, мешкали дядько Бушрод та тітка Малінді, його дружина. Містер Вільям Веймут (касир банку) жив у сучасному, вишуканому будинку на Центральній авеню.

Містер Роберт був велетенський, опасистий чолов'яга шістдесяти двох років з гладеньким повновидим лицем, довгим волоссям із сивиною та полум'яними блакитними очима. Він мав запальну натуру, проте був добрий та великодушний, мав також молодисту посмішку і грізний та суворий голос, звучання якого, проте, не завжди відповідало істинним намірам його власника. Містер Вільям мав лагіднішу вдачу, гречні манери та був заглиблений у справи банку.

Веймути були родиною, що колись заснувала Веймутвіль, тож на них дивилися знизу вгору, таке було їхнє успадковане право.

Дядько Бушрод був банківським довіреним брамником, посланцем, васалом та хранителем. Він мав ключа від сховища, достоту як і містер Роберт та містер Вільям. Інколи підлога сховища бувала заставлена мішками, що містили десять, п'ятнадцять, а то й двадцять тисяч доларів сріблом. З дядьком Бушродом вони були у безпеці. Він був справдешнім Веймутом — серцем, чесністю та гордістю.

Та віднедавна не було спокійно і на душі дядька Бушрода. І то через хазяїна Роберта. Вже близько року усім було відомо, що містер Роберт почав забагато пити. Не аж так багато, зрозумійте правильно, аби бути напідпитку, та ця звичка вже вчепилася до нього, і кожному це було помітно. По півдюжини разів на день він виходив з банку та прямцював до «Готелю торгівців та плантаторів», аби перехилити чарчину. Звичні гострота суджень та ділові здібності містера Роберта дещо підупали. Містер Вільям, який також був Веймутом, проте не мав такого багатого досвіду, як лиш тільки міг, намагався звести загату на шляху невідворотного відтоку, але не досяг у тому великих успіхів. Обсяги внесків «Банку Веймута» скоротилися з шестизначних до п'ятизначних. Прострочені заборгованості почали накопичуватися, і то лиш тому, що банк нерозважливо видавав гроші у позику. Та ніхто не наважувався звернутися до містера Роберта, знаючи його запальну вдачу. Багато хто з його друзів казав, що це усе — через смерть його дружини близько двох років тому. Дехто усе-таки мав сумнів стосовно того, що таку запальність містера Роберта збурило саме втручання долі у його особисте життя, адже був він украй поривний та гарячий і до смерті дружини. Міс Летті та її діти теж зауважили зміни в його поведінці та дуже через них журилися. Дядько Бушрод також бентежився, але він був не з тих, хто наважується висловлювати своє несхвалення, навіть попри те, що вони з містером Робертом вирости разом, майже як побратими. Та мусило спікати дядька Бушрода ще й інше потрясіння, набагато сильніше за те, що його завдавали старому усі ті тодді¹² та джулепи¹³, до яких так допався голова банку.

А ще містер Роберт мав пристрасть до риболовлі, і віддавався тій пристрасті, коли лиш дозволяли пори року та справи. Одного дня, отримавши звістку про якихось окунів, він оголосив про свій намір

навідатися до озер на дні зо два — зо три. Він сказав, що хоче їхати до Очеретяного озера разом зі своїм старим другом — суддею Арчінаром.¹⁴

Нині дядько Бушрод був скарбничим «Синів та доньок Неопалимої Купини». Кожна спілка, до якої він належав, тут-таки обирала його за свого скарбничого. Його кредит довіри серед кольорової частини жителів містечка сягав рейтингу AA1¹⁵. Серед них його називали не абияк, а містером Бушродом Веймутом, з «Банку Веймута».

Вночі напередодні дня, на який містер Роберт призначив свою виправу на риболовлю, старий прокинувся та піднявся з ліжка о дванадцятій годині і заявив, що мусить сходити до банку й забрати ощадну книжку «Синів та Доньок», яку він забув узяти додому. Того дня бухгалтер склав для нього баланс, поклав до книжки погашені чеки та затиснув книжку двома гумками. Решту книжок, натомість, він затиснув лише однією гумкою.

Тітка Малінді заперечувала проти того, щоб її чоловік вирушав з таким дорученням просто зараз, у глупу ніч, та засудила його ідею як безглузду та непотрібну. Проте дядько Бушрод був не з тих людей, які ухиляються від свого обов'язку.

— Я сказав сестрі Аделіні Госкінс, — мовив він, — щоби та зайшла по тую кніжку завтра утроем у семь годин, аби вона змогла принести її зі собою на установчі збори, і та кніжка буде тут, коли вона прийде.

Отож, дядько Бушрод одягнув свій старий брунатний костюм, узяв грубого ціпка із гікорі¹⁶ та й подибуляв майже збезлюділими вулицями Веймутвіля. Він увійшов до банку, відчинивши бічні двері, та знайшов ощадну книжку там, де й залишив її вдень — у невеличкій задній кімнаті, в якій зазвичай проводились наради і де дядько Бушрод завжди вішав своє пальто. Побіжно роззирнувшись, він побачив, що все точнісінько так само, як було вдень, коли він пішов. І вже хотів було дядько Бушрод рушати додому, аж тут несподіване брязкання ключа у передніх дверях змусило його завмерти на місці. Хтось хутко зайшов досередини, тихенько зачинив двері та, проминувши двері із залізними ґратами, увійшов до рахункової кімнати.

Ця частина банку сполучалася із задньою кімнатою вузьким проходом, який нині сповнювала глибока тінь.

Дядько Бушрод міцно вчепився у свій ціпок із гікорі, а тоді тихенько, навшпиньках підійнявся цим проходом, аж поки побачив, нарешті, опівнічного зайду у священному осерді «Банку Веймута». Там горів єдиний тьмянний газовий ліхтар, та навіть у його неясному світлі він одразу помітив, що отой заброда був не хто інший, як голова банку.

Настрашено міркуючи, не знаючи, як діяти, непорушно стояв темношкірий старий посеред темної смуги коридору й дожидавав, що ж то буде далі.

Сховище, з його великими залізними дверима, було просто перед ним. Всередині був сейф, у якому банк зберігав цінні папери, золото та готівку. А на підлозі сховища лежало, либонь, із вісімнадцять тисяч доларів сріблом.

Голова вийняв ключа з кишені, відчинив сховище та увійшов досередини, прикривши за собою двері. Крізь вузьку шпарину дядько Бушрод бачив, як всередині мерехтить світло свічки. За хвилину чи дві — які видалися спостерігачеві годиною — містер Роберт вийшов, несучи з собою величезну сумку, з якою поводився обережно й покvapливо, наче боячись, що його можуть побачити. Вільною рукою він зачинив двері сховища.

Неприємна теорія складалася у кучерявій, посивілій макітрі старого, поки він чекав та спостерігав, тремтячи у темряві, що його приховувала.

Містер Роберт тихенько поставив сумку на стіл та підняв комір свого пальта так, щоб той закривав йому шию та вуха. Вдягнений він був у грубий сірий костюм, неначе збирався у подорож. З похмурою рішучістю він зиркнув на великий офісний годинник, що висів понад газовим ліхтарем, а тоді окинув банк тужливим поглядом — тужливим та лагідним, подумав собі дядько Бушрод, немов людина, яка прощається із любим та знайомим йому оточенням.

Та ось він знову підняв свою ношу, швидко та тихо рушив з банку тим самим шляхом, яким прийшов, та зачинив за собою передні двері.

Хвилину чи й довше стояв дядько Бушрод нерухомо, мов той камінь, і дивився йому вслід. Якби ж то цей опівнічний розкрадач сейфів та сховищ був будь-якою іншою людиною з цілого світу, а не тим, ким він був, старий служник кинувся б на нього й завдав би прочухана, щоб захистити власність Веймутів. Та зараз спостерігачеву душу мордував

нестерпний страх перед чимось гіршим, ніж просто крадіжка. Його охопив винуватий жах від того, що ім'я Веймутів, честь та слава Веймутів ось-ось щезнуть. Хазяїн Роберт грабує банк! Що ж іще це могло означати? Пізня ніч, потайні відвідини сховища, повна сумка, яку він виніс звідти хутко й тихо, зайдине грубе вбрання, прискіпливий погляд на годинник, безгучний відхід — що ж іще це могло означати?

А тоді серед сум'яття думок дядька Бушрода постала ціла низка спогадів, що підтверджувала його злочинну теорію — зловживання містера Роберта всілякими трунками і, як наслідок, часті переміни — від піднесеного настрою до примх суворой вдачі; випадкова розмова про те, що справи йдуть на спад та як важко повертати борги, яку він почув у банку. Що ж іще це могло означати, опріч того, що містер Роберт Веймут утік — збирався утекти з рештками коштів банку, залишивши містерові Вільяму, міс Летті, малим Нен та Гаю, а також дядькові Бушроду тяжку ношу ганьби?

Якусь хвилину дядько Бушрод обмірковував усе це, а тоді його охопила ясність, раптова рішучість та прагнення діяти.

— Госпаді! Госпаді! — простогнав він уголос, поспішно шкутильгаючи в керунку бічних дверей, — отака-то заковика после усих цих років великих дел і добрих дел. Сором та й годі, шчю ж то в мирі робиться, коли вже навіть сама сєм'я Веймутів виявилася крадіями та розтратниками! Час дядькові Бушроду вичистить оцей курник та владнать справи. Ой, Госпаді! Хазяїн Роберт, ви етого не зробіте! А як же ж міс Летті і її деточьки, які так вже пишаються та кажуть увесь час: «Веймут, Веймут»! Я зупіню вас, якщо зможу. Мабуть, ви простреліте містерові Негрові макітру, коли він вам досаджатиме, та я такі зупіню вас, якщю зможу.

І дядько Бушрод, спираючись на свій ціпок із гікорі, поквапився, як лише дозволяв квапитися його ревматизм, вулицею у керунку залізничної станції, де сходилися дві колії, що проходили коло Веймутвіля. Як він і очікував та боявся, там він побачив містера Роберта, котрий стояв у тіні будівлі та чекав на потяг. У руці він тримав сумку.

Дядько Бушрод підійшов до голови банку, який стояв, мов велетенський сірий привид, попід стіною станції, на відстань двадцяти ярдів¹⁷, аж тут його охопила раптова розгубленість. Його геть

приголомшили навальність та зухвалість того, що він намірявся зробити. Як би радо він розвернувся та втік від можливості зазнати знаменитої Веймутової люті. Та знов у своїй уяві побачив він біле докірливе обличчя міс Летті та сповнені журби погляди Нен та Гая, якби він схибив і не виконав свого обов'язку, він, на якого вони так покладалися.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ